

VšĮ „Užstato sistemos administratorius“

**VISUOMENĖS ŠVIETIMO IR
INFORMAVIMO PROGRAMA**

2017 – 2019 metams

VISUOMENĖS ŠVIETIMO IR INFORMAVIMO UŽSTATO UŽ VIENKARTINĖS PAKUOTĖS SISTEMOS KLAUSIMAIŠ PROGRAMA 2017-2019 metams

I. Esama padėtis bei problemos pakuočių atliekų tvarkymo srityje

Lietuvos Respublikos vidaus rinkai kasmet patiekiamas gaminiais pripildytų pakuočių skaičius nors ir neženkliai, tačiau nuolat auga. Pagal Aplinkos apsaugos agentūros pateikiamus duomenis 2015 metais Lietuvos Respublikos vidaus rinkai iš viso buvo patiekta 351,33 tūkst. tonų gaminiais pripildytų pakuočių, 60 procentų šių pakuočių atliekų buvo perdirbta (eksportuota); 2014 metais rinkai buvo patiekta 344,72 tūkst. tonų (perdirbta /eksportuota 57,4 proc.), 2013 m. - 319,745 tūkst. tonų gaminiais pripildytų pakuočių (perdirbta /eksportuota 53,9 proc.)¹.

Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis 2014 metais sąvartynuose buvo pašalinta 58,85 proc. (747521 tonos), 2015 metais – 54,01 proc. (702127 tonos) komunalinių atliekų². Europos Sąjungos šalyse šalinamų sąvartynuose atliekų vidurkis 2014 m. nesiekė 30 proc., skaičiuojant nuo bendro sutvarkyto atliekų kiekio³. Nepaisant to, kad sąvartynuose šalinamų atliekų kiekis pamažu mažėja ir vis daugiau pakuočių atliekų yra perdirbama, tačiau pastarieji vis dar yra žemesni nei Europos Sąjungos šalių vidurkis.

Valstybiniame atliekų tvarkymo 2014–2020 metų plane, kurio naujoji redakcija buvo patvirtinta Vyriausybės 2014 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. 366, įvardijamos šios pagrindinės pakuočių atliekų tvarkymo problemos:

- dėl nepakankamo visuomenės sąmoningumo ir atliekų rūšiavimo infrastruktūros trūkumo iš komunalinių atliekų srauto išrūšiuojama tik nedidelė pakuočių atliekų dalis; kadangi stiklinių pakuočių atliekos daugiausia susidaro komunalinių atliekų sraute, sunku įgyvendinti stiklinių pakuočių atliekų tvarkymo užduotis;

- visiškai neįgyvendinamas gamintojo atsakomybės principas organizuojant pakuočių atliekų iš komunalinių atliekų srauto tvarkymą: gamintojų ir importuotojų organizacijos vėluoja pasirašyti bendradarbiavimo sutartis su savivaldybėmis ir trišales pakuočių atliekų tvarkymo organizavimo sutartis su pakuočių atliekų surinkėjais ir savivaldybėmis, todėl

¹ Panaudotas/eksportuotas pakuočių atliekų kiekis nurodomas pagal atliekų tvarkytojų statistinių ataskaitų duomenis; duomenys pateikti pagal Aplinkos apsaugos agentūros informaciją, skelbiamą

<http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=a5a674f2-2878-4361-96ca-6829abcab712>

² Komunalinių atliekų tvarkymo apskaitos duomenys, skelbiami: <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=e4055918-4f56-4aee-8c10-620b407cc6f1>

³ Ten pat

neužtikrinamas pakuočių atliekų rūšiuojamojo surinkimo iš komunalinių atliekų srauto finansavimas;

- gamintojai ir importuotojai nepakankamai taiko ekologinio projektavimo principus, pasirinkdami gaminių pakuotes, todėl didelė dalis Lietuvos Respublikos vidaus rinkai tiekiamų pakuočių neperdirbamos;

- pakuočių atliekomis teršiama aplinka, ypač turistų ir poilsiautojų lankomose vietose.

Minėtame plane taip pat kaip viena iš atliekų tvarkymo srities, t. y. ir pakuočių atliekų tvarkymo srities, silpnųjų įvardijama tai, kad vis dar nesukurta bendra gaminių, pakuočių ir atliekų apskaitos sistema, tinkama atliekų tvarkymui planuoti, atliekų tvarkymo efektyvumui ir atliekų tvarkymo užduočių įgyvendinimui vertinti, trūksta patikimų atliekų susidarymo ir tvarkymo duomenų, reguliarios ir sisteminės jų analizės.

Nepaisant sėkmingų užstato už vienkartinės pakuotes sistemos pirmųjų veiklos metų rezultatų, nuolat augančio visuomenės sąmoningumo pakuočių (tiek tų, kurioms taikomas užstatas, tiek ir tų, kurioms netaikomas užstatas) atliekų rūšiavimo srityje bei didėjančio perdirbamo pakuočių atliekų skaičiaus, taip pat didėjančio įmonių, įgyvendinančių tvarios veiklos ir socialinės atsakomybės idėjas versle, skaičiaus, Valstybiniame atliekų tvarkymo 2014–2020 metų plane išdėstyta pakuočių atliekų tvarkymo problematika ir toliau išlieka aktuali.

Nuolat augantis pakuočių atliekų kiekis, siekiant sumažinti jų galimą neigiamą poveikį aplinkai bei išsipareigojimų ES įgyvendinimą, sąlygoja būtinybę pakuočių atliekų tvarkymo srityje taikyti priemones, kurios užtikrintų kuo didesnę šių atliekų surinkimą bei perdirbimą (panaudojimą). O taip pat ir toliau didinti visuomenės sąmoningumą atliekų, tarp jų ir pakuočių atliekų, tvarkymo srityje, skatinant visuomenę aktyviai naudotis užstato už vienkartinės pakuotes sistema, atliekų rūšiuojamojo surinkimo priemonėmis.

Kaip rodo toliau pateikiami gyventojų apklausų rezultatai, o taip pat pačios užstato už vienkartinės pakuotes sistemos pirmųjų veiklos metų rezultatai, ši sistema yra viena iš efektyviausių ir labiausiai vartotojus motyvuojančių pakuočių atliekų rūšiavimo priemonių. Užstato sistemos taikymas sudaro prielaidas pagerinti ne tik skaitines reikšmes pakuočių atliekų tvarkymo sektoriuje, bet ir reikšmingai prisideda prie aplinkos teršimo pakuočių atliekomis mažinimo.

II. 2016 m. vykdytos visuomenės švietimo ir informavimo programos apžvalga

2016 metais vasario 1 d. Lietuvoje pradėjo veikti užstato už vienkartinės gėrimų pakuotes sistema. Jau nuo pat pradžių didelis visuomenės susidomėjimas ir aktyvumas naudojantis užstato sistema parodė, kad ši sistema buvo reikalingas ir svarbus žingsnis pakuočių atliekų

tvarkymo sektoriuje. Prie užstato sistemos sėkmės prisidėjo ir nuoseklus visuomenės švietimas ir informavimas.

2016 metais vykdyta visuomenės švietimo ir informavimo programa, sudaryta iš įvairių kompleksinių priemonių, buvo skirta informuoti visuomenę apie užstato sistemos pradžią ir išaiškinti pagrindinius jos aspektus (ženklimą, naudojimąsi, vietas, kur galima grąžinti pakuotes) ir naudą.

Pirmąjį 2016 m. pusmetį visuomenės informavimo ir švietimo programa akcentavo ekonominę naudą – užstato sumą, kurią gyventojas gali atgauti pridavęs pakuotės atliekas. Vėliau, kai gyventojai įsisavino pagrindinius sistemos naudojimosi principus ir sistema įgavo pagreitį, buvo pabrėžiamas ir aplinkosauginis sistemos aspektas – gražėjanti aplinka ir nauda visuomenei.

2016 m. liepos mėn. VŠĮ „Užstato sistemos administratorius“ užsakymu atlikta reprezentatyvi visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad visuomenės informuotumas apie užstato sistemą yra labai geras: net 97,9 proc. respondentų žinojo, kad sistema veikia, 70 proc. teigė, kad jų namų ūkis jau naudojosi užstato sistema, 89,6 proc. žinojo užstato už vienkartinę pakuotę dydį.⁴

Visuomenės nuomonės apklausa taip pat atskleidė, kad nepaisant to, jog gyventojams teko papildoma prievolė rinkti ir grąžinti pakuotes, jie sistemą vertino teigiamai: net 54,3 proc. apklaustųjų sistemą įvertino labai gerai, 23,9 proc. – gerai.

Panašius rezultatus parodė ir TNS LT 2016 m. rugpjūčio mėn. atliktas visuomenės nuomonės tyrimas. Tyrimo duomenys parodė, kad apie užstato sistemą žino absoliuti dauguma šalies gyventojų (99,8 proc.), o 89 proc. jais yra bent kartą naudojęsi.

Tyrimo duomenimis, labiausiai naudotis sistema skatina galimybė susigrąžinti kiekvienai atitinkamai pažymėtai plastikinei, skardinei ar stiklinei pakuotei taikomą 10 centų dydžio užstatą.

Beveik pusė (48 proc.) respondentų būtent šį motyvą įvardijo pagrindiniu. Tuo metu sąmoningai šiukšles rūšiuojantys teigė 27 proc., iš dalies taip savo veiksmus įvertintų – 31 proc. apklaustųjų.

Apklausa parodė, kad užstato sistema per mažiau nei metus spėjo pakeisti gyventojų rūšiavimo įpročius. Iki pradėjus veikti šiai sistemai, plastikinių pakuočių nerūšiuodavę ir su kitomis šiukšlėmis jas išmesdavę teigė 40 proc. tyrime dalyvavusių gyventojų. Rugpjūčio mėn. taip elgėsi tik 7 proc. tyrimo respondentų. Skardinę tarą, kol nebuvo taromatų, su kitomis buitinėmis atliekomis išmesdavo beveik pusė (48 proc.), stiklinę – beveik ketvirtadalis (24

⁴ Reprezentatyvią visuomenės apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ 2016 m. liepos mėn. Tyrimo imtis – 1005, apklausos būdas - interviu respondento namuose.

proc.) šalies respondentų. Pradėjus veikti užstato sistemai, taip tebedaro atitinkamai 7 proc. ir 6 proc. apklaustųjų.⁵

Ne tik visuomenės apklausos, bet ir patys užstato sistemos rezultatai rodo, kad gyventojai aktyviai naudojami užstato sistema, grąžina pakuotes ir susigrąžina užstatą. 2016 m. užstato už vienkartinės pakuotes sistemoje buvo surinkta ir perdirbta daugiau nei 73 procentai į rinką išleidžiamų vienkartinių gėrimų pakuočių, už kurias nustatytas užstatas.

2017 m. keliami dar ambicingesni tikslai. Planuojama, kad 2017 m. į užstato sistemą grįš 90 procentų į rinką išleidžiamų vienkartinių pakuočių, už kurias nustatytas užstatas. Svarbu ir tai, kad visi užstato sistemos dalyviai siekia jos efektyvumo, o tam būtinas ir visuomenės indėlis dalyvaujant sistemoje.

Atsižvelgiant į šias užduotis ir tikslus, visuomenės švietimas ir informavimas išlieka svarbus užstato sistemos efektyvumui. Nepaisant to, kad sistema gyventojai yra patenkinti ir ja aktyviai naudojami, šiuo metu pagrindinė naudojimosi sistema paskata pagrįsta ekonomine ir funkcinė verte (užstato grąžinimas ir sistema, kuria patogu naudotis). Keičiantis užstato sistemos veikimo sąlygoms (pavyzdžiui, didėjant gėrimų kainai), tai gali neigiamai paveikti gyventojų požiūrį jos atžvilgiu.

Neįtvirtinus įpročių ir socialinės sistemos naudos suvokimo dalis visuomenės gali prarasti paskatas naudotis sistema dėl ekonominės naudos. Todėl siekiant ilgalaikio sistemos efektyvumo ir svarstant apie jos plėtrą, būtina ne tik tvirtinti pakuočių grąžinimo įpročius, bet ir ugdyti šalies gyventojų lojalumą sistemos idėjai – pakuočių tvarkymui dėl socialinės (gamtos tausojimo) naudos, kaip atsvaros ekonominei naudai.

Atsižvelgiant į tai, svarbu nuosekliai ir kompleksiškai vykdyti visuomenės švietimą bei informavimą tiek apie užstato sistemą, tiek apie kitus būdus mažinti žmogaus poveikį aplinkai (rūšiuoti, mesti atliekas tam skirtose vietose ir pan.).

III. Prioritetinės visuomenės švietimo ir informavimo programos kryptys

Ilgalaikė visuomenės švietimo ir informavimo užstato už vienkartinės pakuotes klausimais vizija - aktyvus gyventojų įsitraukimas į užstato už vienkartinės pakuotes sistemą ir atsakingas požiūris bei elgsena tvarkant pakuotes ir tausojant gamtą.

Vertinant dabartinę situaciją pakuočių atliekų srityje bei siekiant užtikrinti tolesnę užstato sistemos efektyvumą, 2017 metams nustatomos šios prioritetinės visuomenės švietimo ir informavimo kryptys:

⁵ Visuomenės nuomonės tyrimą atliko bendrovė TNS LT tyrimas 2016 m. rugpjūčio mėn. Tyrimo imtis – 600 respondentų, tyrimas atliktas internetu.

1. Kompleksiškai šviesti bei informuoti visuomenę apie pakuočių atliekų tvarkymo sistemą, įskaitant užstato už vienkartinės pakuotes sistemą, užstato sistemą, jos sąlygas ir naudą ne tik gyventojams, bet ir aplinkai, o taip pat apie gyventojų vaidmenį kiekvienoje sistemos dalyje.

2. Skatinti visuomenę aktyviai naudotis užstato už vienkartinės pakuotes sistema, akcentuojant ne tik praktinę naudą, bet ir socialinį šios sistemos aspektą – savo aplinkos švarinimą.

3. Tęsti visuomenės švietimą pakuočių atliekų rūšiavimo būtinumo klausimais ir informuoti gyventojus apie visuomenės vaidmenį sprendžiant aplinkosaugos problemas, pasitelkiant vaizdinę medžiagą, pritaikytą skirtingoms amžiaus grupėms, naudojant įvairias visuomenės informavimo priemones (televizija, radijas, žiniasklaidos priemonės ir kt.) bei suteikiant įmanomą, reikalingą bei visuomenę dominančią informaciją.

IV. Visuomenės švietimo ir informavimo programos tikslai ir uždaviniai

Pagrindinis visuomenės švietimo ir informavimo tikslas – informuoti gyventojus apie užstato už vienkartinės pakuotes sistemą ir jos veikimo principus, ugdyti ir įtvirtinti gyventojų įprotį grąžinti vienkartinių pakuočių, už kurias nustatytas užstatas, atliekas o taip pat tinkamai rūšiuoti kitas atliekas, taip prisidedant prie sklandaus užstato sistemos veikimo ir aplinkos taršos mažinimo.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti, išskelti šie uždaviniai:

1) Informuoti gyventojus apie užstato už vienkartinės pakuotes sistemą, pasiektus rezultatus (surinktą ir perdirbtą pakuočių atliekų kiekį) bei aplinkosauginę sistemos naudą.

2) Skatinti gyventojus aktyviai naudotis užstato už vienkartinės pakuotes sistema.

3) Ugdyti ir įtvirtinti pakuočių atliekų tvarkymo įpročius.

5) Skatinti visuomenę rūšiuoti visų pakuočių, įskaitant vienkartinių pakuočių, už kurias nustatytas užstatas, atliekas, teikiant informaciją apie pakuočių rūšis, rūšiavimo taisykles, atliekų tvarkymo prioritetus.

6) Ugdyti palankią nuomonę apie gaminių pakartotinį naudojimą ir iš atliekų pagamintus produktus.

V. Veiksmų programa

Veiksmų programa, kurioje aprašytos Visuomenės švietimo ir informavimo užstato už vienkartinės pakuotes sistemos klausimais programos įgyvendinimo priemonės 2017 m.,

tikslinės grupės, tikslai ir apimtys, vykdymo terminai, numatomos lėšų sumos konkrečiai priemonei, pateikiama priede.

VI. Visuomenės švietimo ir informavimo pagrindinės gairės 2018-2019 metams

Planuojama, kad 2018 – 2019 metų visuomenės švietimo ir informavimo prioritetinės kryptys išliks panašios, kaip ir 2017 metais, tačiau konkretūs tikslai ir uždaviniai bei programos įgyvendinimo priemonės (Veiksmų programa) bus koreguojami, priklausomai nuo užstato už vienkartinės pakuotes bei visos pakuočių atliekų tvarkymo sistemos veikimo rezultatų, t. y. efektyvumo, naudingumo ir visuomenės vertinimo bei požiūrio. Atsižvelgiant į pastaruosius rezultatus taip pat bus parenkamos taikytinų priemonių tikslinės grupės, įgyvendintinų priemonių apimtys ir kt.

PRIDEDAMA. Visuomenės švietimo ir informavimo užstato už vienkartinės pakuotes sistemos klausimais programos 2017-2019 m. veiksmų programa (priemonių aprašymas) 2017 m.

VšĮ „Užstato sistemos administratorius“
Generalinis direktorius
Gintaras Varnas

2017 m. kovo 10 d.